

souvereine
het smit-
lijke waar-
zee.
d dadelijk
isch Ame-
ijn verblijf
het woord:
chaamsbe-
kwinkel in
r op spre-

was aan
n vóór het
steekt, ziet
het wandel-
full speed.
nnen ver-
uur a drie-
slapers den
tr's daags.
weging niet
tegen over-
te weinigen
t maat, die
leggen, aan
terontschul-
cht van de
een zeereis
te kunnen
er niet een
lichtgroeiing

maar ik later
zin spreekt
h uit. Welk
in het Ame-
iat de Ame-
sch deficit
n auto vast-
lf uur haalt
dat om tijd
Hij zal het
undelingetje
nd.

„exercise”.
n wandelen
zetten. Het
zal veel uit-
wier gezond-
gemis aan
eren wippen

ezat om Es-
had, bij de
geveer geen
ng moet niet
begaat, maar
bij de opvoe-
ning of decors.
ning met de
niet hoog ge-
voel te vinden
me structuur
speeld in de
erlijk vertoon-
s noodig om
te met geest-
de jonge spe-
aid komt bij
p een partijtje
rimeeren, een
ere costumier
jd, zooals wel
wereldgelijk-
oede spel van
Het schimk.
ergoud en het
narichter het

jn stuk waar-
o onschuldige
r-gevoeligheid
euspel, waarin
itgestort, had
n. Geen enkel
van den aan-
oldoende, om
zijn ziel te
l onmiddellijk
oerd worden.
t in zijn testi-

racine's uiter-
aan die van
na zijn dood
iken gebracht.
rt is het vele
et het nieuwe
n en vreemde-
c.
MELSTEIN.

aderlijke matinee's
l „klassieke” stuk-
tef eveneens, wel-
aar in hoofdzaak
als G. S. Brecht

om den haverklap in hun auto. Zij gaven toe: ik moest meer „exercise” hebben. Maar in de praktijk houden zij zich aan het spreekwoord, dat het gemak den mensch dient.

Natuurlijk staan hiertegenover weer uitersten. Er zijn er in Amerika ook, bij wie de „exercise” een deel van den godsdienst uitmaakt. Doch daarover later.

Dit alles verklaart, waarom de menschen op het dek zich niet met een flinken stap tevreden stelden, maar het meer op den draf hadden begrepen. Goede voornemens kwamen daarmee aan het licht, maar die den weg van de meeste goede voornemens opgingen. Met den dag vielen er harddravers uit en werd de tijd van harddraven ingekort. Toldat onderscheiden hunner baliekluivers (gedistingeerde, natuurlijk!) waren geworden en uren lang voorover hingen om naar de spelen op het dek te kijken.

Of dit niet met den Amerikaanschen geest in strijd is? Heelemaal niet.

Ongetwijfeld is geen volk zoo energiek als het Amerikaansche. Maar het is dunkt mij, niet te stout beweerd, dat er in geen land zooveel half afgewerkt blijft liggen als in Amerika.

Ik zal nog dikwijls gelegenheid hebben daarop de aandacht te vestigen.

De volharding der Amerikanen bestaat niet hierin, dat men het begin tot een einde tracht te brengen. Halverwege is men vaak het begin reeds vergeten. Of men bekommert er zich niet om.

De Amerikaansche volharding kan tot op zekere hoogte meer formeel dan materiëel worden genoemd, ofschoon ze materiële winsten afwerpt als nergens anders ter wereld.

Het Amerikaansche leven lijkt erg eenvoudig. Toch is het inderdaad veel gecompliceerder dan menig een wel denkt. Den immigrant echter — en dat is het gemakkelijke voor hem — merkt dit in het begin niet. Hij heeft zijn wagen slechts over te brengen op Amerikaansche rails en wanneer zijn handen niet scheef staan en er geen conservatistische kink in zijn hersenkabel is, rolt die als gesmeerd. In de oorzaken daarvan verdiept hij zich niet.

Doch voorloopig genoeg hierover.

Een tweede verschijnsel trof me aan boord.

Men behoeft nog niet in Amerika geweest te zijn om te weten, dat het Amerikaansche volk zijn roem stelt in zijn democratie. Van standen wil het niet weten. Alle klassenindeeling verwerpt het.

Daarom verwondert men er zich over, dat op den oceaan de afstand tusschen de eerste en tweede en tusschen de tweede en derde tamelijk streng gehandhaafd blijft.

Het is zoo iets als: de Joden houden geen gemeenschap met de Samaritanen.

De stoomvaartmaatschappij zelf bevordert dit zeer zeker.

Zij staat den eerste-klas-passagiers wel toe naar de tweede af te dalen, gelijk ook den tweede naar de derde, maar waarschuwend opschriften beletten het omgekeerde.

En de passagiers leggen er zich heel gemakkelijk bij neer.

Het lijkt hun de natuurlijkste zaak der wereld. Zij schijnen zich in het beetje Europeesche atmosfeer, dat zij medegenomen hebben, aardig thuis te voelen.

De verveling, die men op langere reizen ondergaat en waardoor als vanzelf behoefte aan meerdere afleiding ontstaat, waaruit weer zeker verbroederingsgevoel geboren wordt, oefent hier geen invloed.

Zoo noopt dan dit afstandhouden tot nadenken. Hoe zit dat met die Amerikaansche democratie?

Schept ze wel die gelijkheid, die zij zoo luide verheerlijkt?

Met deze vraag gaat men de nieuwe wereld in. Wat aan boord de menschen tot elkander brengt, is de godsdienstoefening.

Of liever dan heeft er een andere groepeerings van passagiers plaats.

Dan komen bewoners van alle dekken bij elkander, zonder onderscheid van klas.

Maar dan zijn er ook, die geen belangstellen in den godsdienst.

In deze kleine wereld wordt de antithese direct openbaar.

Toch lag dat niet aan den voorganger.

Of hij handelde volgens voorschrift, weet ik niet. Maar dan teekent toch het feit, dat hij zich aan dit voorschrift onderwierp.

Alles is er op berekend om afwijkende gevoelens te sparen.

Van een preek was er dan ook geen sprake. Men kreeg niets meer dan een liturgischen dienst te hooren.

Een oogenblik komt ge daardoor onder den indruk van de schoone gebeden in het Common-Prayer-book, welke door den voorganger worden voorgezegd en door de aanwezigen hardop worden nagebeden.

Evenwel wint een gevoel van onvoldaanheid het van alle andere.

Hoe arm blijft men, als men ieder op zijn eigen wijze God wil laten vereeren!

De kracht van het levende Woord wordt niet ervaren.

Een puur uiterlijke eenheid doet de ziel verhongeren en vernageren.

En ook die uiterlijke eenheid was nog een tweedehand.

Want ongeveer terzelfder tijd werd op een ander deel van het schip Roomschen dienst gehouden.

De nieuwe religie der toekomst, waarvan menig Amerikaan gaarne droomt, en die een eenheidsreligie belooft te zijn, heeft het in haar geboorte wel moeilijk.

De weesen zijn er, naar men zegt.

Maar waar blijft het kind?

Het zou zelfs nog te voortvarend zijn, wanneer men het noemde: een doodgeboren kind.

Het haalt de geboorte niet eens.

Onder de passagiers bevonden zich ongeveer een tiental Roomsche „geestelijken”, onder wie twee seminarium-professoren in de dogmatiek.

Zij hadden mijn naam en kwaliteit op de passagierslijst gelezen en knoopten een gesprek met mij aan. Al spoedig brachten zij het op het volgens hen snel toenemende proces van godsdienstloosheid in Amerika. Met klimmende bezorgdheid sloegen zij de toekomst gade. En eigenaardig was het te hooren, hoe deze mannen, die toch den invloed van Schaeferman niet hadden ondergaan (zij waren geboren Italianen) er nadruk op legden, dat Rome en het Calvinisme, ja elk positief christendom in dezen strijd één heilig, gemeenschappelijk belang hadden voor te staan. Nog even accentueerde ik het verschil tusschen hen en ons, het essentiële onderscheid tusschen Romanisme en Calvinisme. Maar dit vermocht hen niet te schokken in de overtuiging, dat in de toekomst alle positief christendom ieder op eigen gelegenheid, tegen de verongodsdienstiging hadden te strijden en daarin onze eenheid in Christus hadden te openbaren. Iets, waarin ik natuurlijk van harte met hen meeging. Later bij het afscheid wenschten zij mij, immers in hun oog ketter, welslagen van mijn arbeid, zoowel in Amerika als in Nederland, toe.

‘t Was een van de aardigste ontmoetingen.

Wonder genoeg stond op het gezicht van tal van passagiers verveling te lezen. Zij schenen niets interessants te ontdekken in die kleine menschenmaatschappij om zich heen. Ook de zee bleek hen niet te boeien, zij keken er ternauwernood naar. Zij zochten verstrooïing in kaartspel of spelden de „Berengaria”-krant van a—z. De meesten hunner waren dan ook reeds meermalen den oceaan overgestoken. Het nieuwe, dat mij, die totnogtoe slechts de Noordzee was overgegaan, bekoorde, was er voor hen af.

Toch eigenlijk iets onbegrijpelijks.

Want de zee is op geen twee momenten dezelfde.

‘t Is maar de kwestie of men er een visie op krijgt.

Hoe schoon was b.v. het oogenblik, toen de zee gestold schen en veranderd in een onmetelijk veld van geribde smaragd en turkoois.

En dan die zondsondergangen!

Ze zijn er nog mooier dan op de bergen.

Ik denk aan dien laten middag, toen de zon worstelde met de wolken en geen schijf zichtbaar werd, maar een poort van wit-gloeïend licht.

Zoo iets, dunkt me, moeten die stervenden aanschouwen, die met gebroken stem en geglands gelat gewagen van het licht, dat hun uit de verte tegenstraalt.

Men zegt weleens, dat het moderne zeeschip de heerlijkheid van den 107den psalm minder goed doet verstaan dan het vroegere.

Ik neem dit gaarne aan.

Niet van ieder geldt het meer:

Zij, die de zee bevaren,

Met schepen rijk bevracht,

Zien op de groote baren

Gods wijsheid en Gods macht.

Het moderne zeeschip heeft te veel schotten, waarachter men zich kan verbergen om niet te zien. Het vroegere daarentegen dwong om het te zien.

En nog altijd blijft het te zien.

Ik schreef daar over de „Berengaria”-krant. Eigenlijk heet ze de „Daily News”. Ze wordt elken dag op de scheepsdrukkerij klaargemaakt. Advertentie en knipwerk vormen het voornaamste bestanddeel. Maar ook wordt er het allerbelangrijkste wereldnieuws in opgenomen. Zoo ontvingen we b.v. het bericht, dat Duitsland het Dawes-plan had aanvaard.

Over de luxeuse inrichting van de boot zal ik het niet hebben. Ook niet over verdere bijzonderheden van de reis. Daarvoor was ze te weinig avontuurlijk. Geen ijsberg kwam in het zicht. Een enkele dolfijn moet volgens het geroep der passagiers uit het water zijn opgesprongen, maar wanneer ik van mijn werk opstond om ook eens te kijken, was het beest natuurlijk al verdwenen. Al die dagen passeerden we overdag een 3 of 4 schepen, wat voor de lediggangers een evenement was. Eindelijk teekende zich de kustlijn af.

Toen was niemand meer binnen te houden.

Alle deklijsten van het schip waren gedrapeerd met menselijke bovenlijven.

Wie een kijker bezat, haalde die te voorschijn. En iedereen was blijde land te zien.

Hoewel ik er niet van houd om alles op reis zooveel mogelijk geestelijk over te brengen, kon ik ditmaal toch niet nalaten te denken aan de christenheid. Hoe weinig rekt zij zich uit over de verschansing, hoe weinig vonkt haar oog van verlangen om te ontdekken de kustlijn van het betere vaderland.

HEPP.

WIJSBEGERTE.

Wijsbegeerte in steen.

II.

Zooals we zeiden, is het ons bij de bespreking van ons onderwerp in deze artikelenreeks allereerst te doen, om het verstaan van onzen tijd. Maar zal dat goed kunnen geschieden, dan is het allereerst noodig, dat wij ook zien, hoe er door alle eeuwen heen lijnen loopen van ontwikkeling: lijnen, die bovenal echt typeerend zijn voor den tijd, in welken ze een eigen kromming en een eigen afwijking vertoonen.

En dan is het merkwaardig, hoe onderscheiden bouwvaard uit vroeger eeuwen een eigen taal spreekt.

Dat komt speciaal uit in drieërlei soort van bouwwerken.

In die monumenten van bouwkunst, waar men zich met liefde gaf om te offeren met het doel om iets schoons tot stand te brengen, wijl het bouwwerk mede een sprake moest doen uitgaan van de heerlijkheid van het beste, wat men bezat: de kerken.

Dan kunnen we handelen over de gebouwen, waar men een ongewild en onbedoeld getuigenis gaf van hetgeen in allen eenvoud leefde in het hart. Het zijn de bouwwerken, die zonder eenige pretentie zijn, en die geheel uit den drang der omstandigheden geboren, toch een getuigenis geven van het innerlijk „zijn” van de bouwers en de bewoners; een getuigenis, dat een klare taal spreekt; we bedoelen onze boerenhuizen.

En ten slotte zijn er de gebouwen, die in hun grootte of hun rijkdom een sprake doen uitgaan omtrent het karakter van hun tijd, misschien meer dan eenige andere soort van schepping van 's menschen hand: het zijn de kasteelen en de patriciershuizen.

Er spreekt in de gebouwen, in welke de christelijke kerk haar eeredienst uitoefende een eigen beschouwing. En er is een eigen ontwikkeling te ontdekken ook in dit soort van bouwwerk.

In den eersten tijd, nadat men zich vrij en zonder gevaar voor eigen leven kon bewegen, mogen de christenen zich zoo dicht mogelijk hebben aangesloten aan hetgeen als bestaand bouwwerk bekend was — al spoedig gevoelde men, dat bij zoo geheel eigen levensbeschouwing ook eigen levensuiting paste.

En deze levensuiting moest ook daar spreken, waar de kerk zich een gebouw stichtte, om den dienst Gods te vervullen.

Nu is het opvallend, hoe schoon men tenslotte de symbolische gedachte wist te doen aanpassen aan den eisch van de nuttigheid.

Bij den zich al spoedig ontwikkelenden eeredienst toch had men behoefte aan een ruimte, waar een belangrijk deel van den eeredienst werd vervuld; en het allengskens zich ontwikkelend koor in den dienst kreeg ook eigen plaats.

Bleef van de oude basilica het schip van de kerk over, weldra werd de ruimte, waar het altaar een plaats ontving als het hoofd van de kerk; terwijl de zijvleugels, die het tot kruiskerk uitgroeiende bouwwerk ontving, aan het geheel het zoo symbolische grondvlak van het kruis gaven. Eisch van practijk en symboliek gaan hier hand aan hand. En het is moeilijk uit te maken, wat eerder is, de gedachte aan de nuttigheid of aan de symbolische waarde van den bepaalden vorm.

Nu hebben we het hier natuurlijk niet in de eerste plaats over den bouwstijl als zoodanig, het gaat ons er allereerst om, te verstaan, wat de grondgedachte is, welke de wijsgeerige onderstroom is, die ook hier is te ontdekken.

En dan is het te begrijpen, dat groote lijnen in de eerste plaats gezien worden.

Dan moet het ook al dadelijk opvallen, hoe spoedig de opwaartsche lijn in de christelijke kerken de overheerschende wordt. Niet het drukkende en zware, dat de zuilenrij steeds blijft kenmerken, maar het vaste, doch opwaarts strevende van de gothische bouwworpen, is tenslotte de bekroning van het streven, misschien goeddeels het onbewuste streven, van den christen-geest, om overeenstemming te brengen tusschen idee en steenen realiteit.

De liefde spreekt. Het aanbrengen van nergens overdadig vele, maar toch rijke en soms zelfs buitengewoon ingewikkelde versieringen, doen ons de liefde zien, waarmee de oude kerk werd omringd, in de dagen van haar bouw.

Met de Reformatie schijnt het alles anders te worden. Niet de kerk, maar het Woord komt op den voorgrond. En schier onmiddellijk geeft dit